

روایت سلطانی از دلایل رکود و انفعال در سیاست خارجی

پازل دولت بر مبنای محاسبات نادرست و غیرقابل تحقق است

یک استاد دانشگاه در گفتگو با خبرآنلاین گفت: دولت سیزدهم به مانند گذشته و چه بسا بیشتر از گذشته همچنان دچار تصورات و خواست های غیرواقعی است و پازل خود را بر مبنای محاسبات نادرست و غیرقابل تحقق و به طور مشخص موهوم استوار کرده است.

به گزارش سایت خبری پرسون، وضعیت اقتصادی و سیاسی کشور شرایط سخت و بغرنجی را سپری می کند. فشارهای سنگین تورمی، کاهش ارزش پول ملی و قدرت خرید مردم، از جمله مشکلاتی است که زندگی را به کام مردم تلخ کرده است. در آن سو بلاتکلیفی احیای برجام، افزایش موج ایران هراسی کشورهای غربی و سایر موارد هزینه های دیگری را بر کشور تحمیل می کند. با آغاز به کار دولت سیزدهم، دکتر علیرضا سلطانی استاد دانشگاه و کارشناس اقتصاد سیاسی در گفتگویی با خبرآنلاین نسبت به هرگونه خطای محاسباتی در سیاست خارجی هشدار داد و گفت: «شرایط اقتصادی و به تبع آن سیاسی کشور به گونه ای نیست که بشود با تاخیر و کندی مسائل و چالش های سیاست خارجی را پیش برد و حل کرد. حل مشکلات و چالش های بین المللی ایران خصوصا غرب و آمریکا نیز از مسیر منطقه می گذرد.» سلطانی در این گفتگو که در شهریور ماه ۱۴۰۰ منتشر شد گفت: هشدار می دهم که دولت و تیم سیاست خارجی به شرایط ناپایدار و نیم بند کنونی فروش نفت، مطمئن نباشد و واقعیات را به صورت جامع ببینند تا به نتیجه مطلوب برسند.» با گذشت یکسال و چهارماه از این گفتگو دکتر سلطانی به بررسی حال و هوای این روزهای سیاست خارجی و موضوع احیای برجام پرداخته که در ادامه مشروح آن را می خوانید:

در حالیکه شرایط اقتصادی و سیاسی داخلی بسیار ملتهب است اما ظاهرا سیاست خارجی که کلید اصلی حل بسیاری از چالش های کشور است در سکوت و رکود به سر می برد. به طور مشخص در سیاست خارجی ایران چه می گذرد؟ آیا تحرک یا تدبیری دیده می شود؟

آنچه مسلم است مدتها اخبار امیدوار کننده و اطمینان بخشی از تحرکات سیاست خارجی ایران شنیده نمی شود. بعد از آخرین دور مذاکرات هسته ای و رد و بدل شدن پیام های برجامی میان ایران و آمریکا، عملا سیاست خارجی ایران در یک شرایط انفعال و رکود به سر می برد. در عمل ممکن است تحرکاتی به صورت غیراعلامی در جریان باشد اما واقعیت این است که چون دستاورد مشخصی نداشته و به نتیجه نرسیده، بنابراین نشانی از تحرک در این عرصه دیده نمی شود. این شرایط رکودی در همه حوزه ها و مناطق وجود دارد. در واقع می توان گفت در ۳ ماه گذشته عملا نه با اتحادیه اروپایی و کشورهای اروپایی، نه با چین و روسیه و نه با کشورهای منطقه تحرکی دیده نمی شود و این پیامی جز خالی بودن دست ایران برای هرگونه بازی با کشورهای مختلف است. در مقابل تحرکات ضد ایران هم از سوی اروپا و آمریکا به خصوص اعمال و تشدید تحریم ها به بهانه جنگ اوکراین و مسائل سیاسی و حقوق بشری تشدید شده است. بی تفاوتی روسها، مانور سیاسی و اقتصادی اخیر چین در منطقه عربی و مواضع ضد ایرانی برخی کشورهای منطقه مانند استفاده از عناوین مجعول در مورد خلیج فارس از سوی مقامات برخی کشورهای منطقه مانند عراق و یا اقدامات ایدئولوژیک کشورهایمانند آذربایجان نشان از تشدید فشارها بر ایران است. پیام این شرایط قطعا برای کشور و حوزه اقتصاد مثبت نخواهد بود. به واقع می توان گفت حداقل در یک دهه گذشته سیاست خارجی ایران تا این حد راکد، منزوی و تحت فشار نبوده است.

چرا چنین شرایطی بر سیاست خارجی ایران حاکم شده است؟

تجربه بارها ثابت کرده که در دنیای سیاست فرصت ها دائمی نیستند. باید از فرصت ها در زمان و جای خود نهایت بهره برداری را کرد. در جهان سیاسی فرصت ها مانند ابر در آسمان فرار هستند. نمی توان با فروض ثابت نسبت به ماندگاری فرصت ها تکیه کرد. آن هم در مورد کشوری مانند ایران که عوامل و متغیرهای بسیاری به صورت تقابلی در حال فعالیت برای جلوگیری از ایجاد فرصت و استفاده از فرصت های ایجاد شده می باشد. از سوی دیگر هنر دیپلماسی و سیاست ورزی، پیش بینی آینده و برنامه ریزی برای استفاده از فرصت های آینده و رفع چالش هاست. بعد از روی کار آمدن بایدن دموکرات در آمریکا، فرصت های زیادی برای برون رفت از چالش های سیاست خارجی و رفع مخاطرات و فشارهای تحریمی ایجاد شد اما با وجود فعالیت ۲ دولت با رویکردهای مختلف، از هیچ یک از فرصت های شکل گرفته به نحو مناسب بهره برداری نشد و هرچه زمان گذشت نه تنها شرایط برای بهبود مناسبات خارجی بهتر نشد بلکه بد و بدتر شد و به همان میزان قدرت مانور و تحرک سیاست خارجی ایران را کاهش داد.

چه عوامل و مسائلی زمینه بدتر شدن شرایط سیاست خارجی ایران و کاهش قدرت مانور آن در ماه های اخیر شده است؟

در زمستان سال گذشته مذاکرات برجامی ایران با اتحادیه اروپا و آمریکا و بر اساس یک برنامه منطقی پیش می رفت اما زمانی که تقریبا زمینه برای رسیدن به توافق وجود داشت، حمله روسیه به اوکراین اتفاق افتاد. بروز این حمله خیلی سریع بر مذاکرات برجامی سایه انداخت و فشارهای مستقیم و غیرمستقیم باعث شد که روند مذاکرات متوقف شود. توقیفی که بسیاری از تحلیل گران دلیل طولانی شدن و به نتیجه نرسیدن مذاکرات برجامی را متوجه روسیه و فشارهای مسکو بر ایران می دانند که چندان بیراه نیست. توقف مذاکرات برجامی در تابستان و با میانجی گری اتحادیه اروپا و در قالب ردوبدل کردن پیام هایی بین ایران و آمریکا شکسته شد اما علی رغم پیشرفت های خوب، به دلیل مقاومت دو طرف بر خواسته های خود به نتیجه

نرسید هر چند که طرفین این فرصت را آخرین فرصت برای احیای برجام می دانستند اما با این وجود همچنان بر ادامه مذاکرات به صورت پنهانی تاکید داشتند تا ماجرای اعتراضات اخیر در ایران شکل گرفت که برای هیچ از طرفین قابل پیش بینی نبود. تداوم اعتراضات و بی ثباتی های سیاسی در ایران به گونه ای گسترده بر موضوع احیای برجام سایه انداخت. در طول ۳ ماه گذشته تحت تاثیر ایران شرایط و با وجود تلاش ایران برای بازگشت به برجام و احیای مذاکرات برجامی، آمریکا و طرف اروپایی نسبت به مذاکرات مجدد و رسیدن به توافق مقاومت نشان داده و در این میان میانجی گری برخی کشورها مانند قطر و عمان هم نتیجه نداده است. بازگشت نتانیاهاو به قدرت در اسرائیل عامل دیگری به لحاظ منطقه ای است که به طور طبیعی فشارهای سیاسی و امنیتی علیه ایران چه در منطقه و چه در سطح بین المللی را تشدید کرده و خواهد کرد.

آیا این شرایط برای دولت سیزدهم و تیم سیاست خارجی آن قابل پیش بینی نبود؟

بنده علی رغم امیدواری های اولیه نسبت به مواضع و عملکرد دولت سیزدهم در عرصه خارجی به نسبت شاخص هایی که این دولت به لحاظ مواضع و رویکرد سیاسی آن، داشتم اما با گذشت زمان به نظر می رسد دولت کنونی بیش از آنچه تصور می شد فاقد برنامه، هدف و ابزار برای ایجاد تحول در سیاست خارجی است. دولت سیزدهم به مانند گذشته و چه بسا بیشتر از گذشته همچنان دچار تصورات و خواست های غیرواقعی است و پازل خود را بر مبنای محاسبات نادرست و غیرقابل تحقق و به طور مشخص موهوم استوار کرده است. این نتیجه ای جز از دست دادن فرصت و قرار گرفتن در بن بست تصمیم گیری ندارد. چنانکه در ابتدا ذکر کردم سیاست خارجی هنر استفاده از فرصت های اندک و تبدیل چالش ها به فرصت در زمان خود است. سیاستگذاری خارجی نباید بر مبنای تصورات و محاسبات غیرممکن و شعاری مبتنی باشد. به نظر می رسد در حال حاضر دستگاه سیاست خارجی ایران با توجه به شرایط سیاسی و اقتصادی داخلی به شدت در تنگناست و به دنبال یافتن روزنه ای برای خروج از این تنگناست. اما این تلاش با کمترین توانایی و فراهم بودن شرایط محیطی مناسب است. دولت سیزدهم تا یک زمانی خوب و منطقی در حوزه سیاست خارجی حرکت کرد یعنی تا زمان جنگ روسیه علیه اوکراین اما از آن پس به نظر می رسد قطار سیاست خارجی دولت از ریل منطقی و مستقیم خارج شد که در این زمینه، خود دولت مقصر اصلی است چرا که اجازه داد متغیرهای خارجی منفی و غیرقابل اعتماد اراده خود را به سیاست خارجی ایران تحمیل کنند. از سوی دیگر اعتماد بیش از حد، غیرمتمعارف و غیرواقعی به برخی طرف های خارجی مانند چین و روسیه باعث گردید که در شرایط سخت و تنگنا، تنهایی ایران بیش از پیش خود را نشان دهد.

در صحبت های خود به محاسبات نادرست از سوی دولت و تیم سیاست خارجی اشاره کردید، به طور مشخص این مساله چگونه بر سیاست خارجی ایران تاثیر گذاشته است؟

من در مصاحبه ها و یادداشت های گذشته به کرات نسبت به تاثیر منفی خطاهای محاسباتی بر سیاست گذاری و عملکرد سیاست خارجی ایران بعد از روی کارآمدن بایدن در آمریکا و خصوصا در مورد دولت سیزدهم هشدار داده بودم که متاسفانه به نظر می رسد این پیش بینی الان درست از آب درآمده است.

پس از به قدرت رسیدن بایدن و با توجه به سیاست های اعلامی وی برای بازگشت به برجام، سختگیری های دولت ترامپ نسبت به اجرای تحریم ها کاهش یافت و زمینه هایی برای افزایش فروش نفت و برخی امکانات برای بهبود مناسبات تجاری و مالی با خارج فراهم گشت. این مساله بخشی از حاکمیت در ایران را درگیر این خطای محاسباتی کرد که ایران امکان دور زدن تحریم ها را بدست آورده است. همزمان با این طرز تلقی، فشارهای سیاسی درون حاکمیت مبنی بر عدم انجام مذاکرات احیای برجام افزایش یافت و همین فشارها باعث گردید که مذاکرات احیای برجام در دولت قبل به نتیجه نرسد. این خطای محاسباتی در دولت سیزدهم به شکل دیگری و با افزایش درخواست های برجامی ایران در مذاکرات تداوم یافت ضمن اینکه محاسبات نادرست دیگری مانند تکیه بیش از حد روی حمایت روسیه و چین در مذاکرات برجامی (که همگی توحالی از آب درآمد)، محاسبات و افکار غیرواقعی و نادرست برخی مدیران دولتی که اقدام سریع برای دور زدن تحریم ها و عدم تحقق آنها را مطرح می کردند و همچنین محاسبه نادرست بر روی موضوع عضویت ایران در شانگهای برای خنثی کردن تحریمها در این زمره قابل اشاره است. اما این همه داستان نیست. پیش بینی نادرست دولت و دستگاه دیپلماسی از پیامدهای منفی حمله نظامی روسیه به اوکراین بر انتخابات کنگره آمریکا و همچنین تامین انرژی اروپا در فصل سرد و بالا رفتن قدرت مانور ایران در مذاکرات برجامی، فرصت احیای برجام در شهریورماه را از بین برد. محاسبه نادرست بر روی کوتاه آمدن دولت بایدن در برابر ایران در موضوع مذاکرات برجامی برای استفاده در افزایش شانس حزب دموکرات در انتخابات کنگره و مهمتر از آن موضوع "زمستان سخت اروپا" که از سوی برخی جریان های سیاسی و رسانه ای حامی دولت هم به شدت تبلیغ می شد، دولت و دستگاه دیپلماسی را دچار خطای محاسباتی استراتژیک کرد و فرصت احیای برجام را در تابستان امسال از بین برد. فرصتی که اگر درست استفاده می شد شاید زمینه بروز اعتراضات سیاسی اخیر و هزینه های سنگین آن را از بین می برد و اقتصاد کشور را به این سطح از آسیب پذیری نمی رساند. فرصتی که احیای آن هزینه های سنگین سیاسی، اقتصادی، امنیتی در پی دارد.

در پایان چه راهکاری برای برون رفت سیاست خارجی ایران از شرایط رکودی فعلی پیشنهاد می کنید؟

در حال حاضر سرنوشت سیاسی، اقتصادی و حتی امنیتی کشور به مناسبات خارجی گره خورده است. دولت آقای رئیسی علی رغم طرح شعار عدم گره زدن اقتصاد و معیشت به روابط خارجی، متاسفانه نه تنها گره های موجود را باز نکرد بلکه با اشتباهات استراتژیک در ماه های اخیر گره های موجود را سخت تر و پیچیده تر کرد و حتی گره های جدیدی را اضافه نمود. من بارها در مصاحبه های قبلی بیان کرده ام که برجام و برجام ها، زمینه اسارت اقتصاد ایران را موجب می شود اما در حال حاضر احیای برجام و رفع تحریم ها اولین و مهمترین گام برای پیوند دوباره با جهان است. تا مناسبات ایران

با دنیا بهبود پیدا نکند، هیچ فرصت و زمینه ای برای خروج از این بن بست سیاسی و اقتصادی وجود ندارد. در شرایط فعلی چین و روسیه هم برای ایران کاری نمی کنند. عملاً تمام درهای دنیا به روی ایران بسته است. رویکرد راهبردی ایران باید احیای برجام در کوتاه مدت برای عبور از برجام در بلندمدت و قراردادن ایران در ریل عادی و طبیعی رابطه با دنیا باشد. دولت و حاکمیت باید از حصار سخت و تنگ محاسبات نادرست درآیند و عملگرایانه و واقع گرایانه شرایط و ظرفیت خود و شرایط و ظرفیت های بیرونی را شناسایی کرده و دست به اتخاذ تصمیمات درست و به موقع مبتنی بر منافع ملت و کشور بزنند.